

Витоки поліпарадигмального вивчення орієнтаційної референції в сучасній лінгвістиці

У статті розглянуто джерела й формування поліпарадигмального підходу, застосованого автором у дослідженні системи репрезентацій орієнтаційної референції в українській, російській та англійській мовах.

Поліпарадигмальний підхід передбачає комплексне багаторівневе дослідження мовних парадигм репрезентацій орієнтаційної референції, яке охоплює концептуальний (логіко-семантичний), функціонально-семантичний, лексико-граматичний і психолінгвістичний аспекти аналізу із долученням мовних даних, здобутих із застосуванням міждисциплінарного підходу.

Сформований на основі різних наукових парадигм поліпарадигмальний підхід дає змогу всебічно проаналізувати абстрактні мовні категорії, такі як орієнтація на референцію, додатково залучати поняттєвий та асоціативний матеріал у процесі дослідження, що сприяє повнішому відбиттю особливостей усвідомлення носіями різних мов репрезентацій орієнтаційної референції в їхніх аломорфних й ізоморфних виявах. Прототип сучасного поліпарадигмального підходу можна простежити в науковій методології другої половини XIX – першої половини XX ст., у якій широко залучено міждисциплінарний підхід.

Ключові слова: референція, номінація, поліпарадигмальний підхід, антропоцентризм, функціонально-семантичне поле.

Постановка наукової проблеми та її значення. Незважаючи на те, що сучасні зіставні лінгвістичні студії тяжіють до широкого, комплексного охоплення мовного матеріалу, різнобічні, багатоаспектні контрастивні дослідження мовної реалізації системи репрезентацій орієнтаційної референції (POP) лише розгортаються. Такі дослідження є новими й актуальними для всебічного вивчення абстрактних мовних категорій, представлених на різних рівнях мовної ієрархії. Референцію в статті розуміємо, згідно з досить поширеним трактуванням, як указування-відсилання, віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій до об'єктів навколишньої дійсності [2, с. 411; 5, с. 515]). Відповідно, POP являють собою систему референційних репрезентацій, функцією яких є віднесеність до понять простору й часу, а також особи. Для вивчення особливостей мовного вираження референції та її репрезентацій у дослідженні застосовано комплексний, поліпарадигмальний аналіз.

Парадигму в дослідженні розглянуто як будь-який клас мовних одиниць (МО), протиставлених одна одній і водночас об'єднаних за наявністю в них спільної ознаки, або таких, що викликають однакові асоціації [2, с. 366]. Для розмежування понять парадигми в онтології та гносеології, тобто в мові й мовознавстві, на рівні похідних прикметників ми слідом за О. С. Кубряковою користуємося в першому випадку прикметником *парадигматичний*, у другому – *парадигмальний* і, відповідно, *поліпарадигмальний*.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Починаючи від Арістотеля, дослідники намагаються з'ясувати сутність, обсяг і концептуально-семантичні особливості POP, які є базовими в спілкуванні та побудові міжособистісних й інших упорядкованих суспільних відносин. Те, що POP розглядають у багатьох наукових галузях (географії, філософії, логіці, фізиці, психології, лінгвістиці та ін.), може визначати референцію як категорію нового етапу сучасних багатоаспектних наукових студій.

Значний обсяг наукових досліджень у плані загальної характеристики POP у мові вже здійснено на різних рівнях аналізу систем англійської, німецької, французької, іспанської, італійської й інших мов окремо, менше – у їх зіставленні. Це праці Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, О. Є. Кібрика, С. О. Крилова, Й. А. Стерніна, А. А. Уфимцевої, К. Bühler, Ch. Fillmore, K. Heger, J. Kurylowicz, J. Lyons, F. Pasierbsky, K. Sennholz, A. Von Stechow, U. Weinreich, D. Wunderlich; Б. А. Успенського, В. Скалічки, В. Г. Гака, С. Рахімова та ін. Проте накопичені дані потребують подальшого осмислення POP у системі інтеграції сучасних наукових теорій і концепцій вивчення мови (та мовлення), їх парадигмальності.

Охарактеризувати витоки поліпарадигмального підходу, його формування в сучасній лінгвістиці – **мета** пропонованої статті. Для її досягнення в дослідженні поставлено й виконано такі **завдання**: 1) дослідити генезу вивчення референції як мовної категорії; 2) визначити основні напрями сучасної лінгвістики щодо аналізу POP і на цій основі обґрунтувати методику комплексного аналізу POP у межах поліпарадигмального підходу; 3) охарактеризувати особливості української, російської та англійської

мов, на матеріалі яких проведено дослідження, в аспекті відображення й вираження в їхніх структурах РОР.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У мовознавстві поліпарадигмальний підхід формувався поступово, від часів античності (див. праці Арістотеля, Діонісія Фракійця та ін.) до сьогодні, проте головні надбання науковців у розробку поліпарадигмального підходу є внеском останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ ст. Перші спроби поєднати мовні й позамовні наукові дані здійснено на основі не достатньо систематичного та несистематизованого залучення окремих позамовних знань (філософії, психології, логіки) переважно щодо методик проведення аналізу. Поява нових філософських течій і науково-технічний розвиток стали у ХХ ст. причиною зближення досліджень із математики, фізики, філософії, логіки, психології, мовознавства, а згодом і кібернетики, синергетики, герменевтики та ін. Передумовами для цього стали наукові теорії О. О. Потебні, Л. С. Виготського, Х.-Г. Гадамера й деякі інші дослідження кінця ХІХ – початку ХХ ст. (див. праці С. В. Смирнова, А. Damasio та ін.).

Прототип сучасного поліпарадигмального підходу можна простежити й у науковій методології другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., у якій широко залучено міждисциплінарний підхід. Дослідники цього періоду наполягають на невід’ємному аналізі мови, обрядів, традицій і побуту народу, історичного, психологічного й соціального розвитку країн (див. праці Є. Д. Поліванова, О. О. Потебні та ін.).

У середині ХХ ст. основні напрями лінгвістичних досліджень (у тому числі просторових, часових та особових відношень) визначили розробки представників структуралізму, генеративної граматики, що суттєво розширило параметри мовних розробок (праці Ю. С. Степанова, Н. Хомського, У. Чейфа та ін.). Значну увагу приділено історіографії досліджень просторової й часової семантики ідентифікації та вказівних функцій МО (праці Й. А. Стерніна, А. А. Уфімцевої, Г. А. Шамової та ін.), основам дейксису як категорії ідентифікації (дослідження М. Black, К. Sennholz), переусвідомленню просторових, часових й особових МО у світлі античних наукових парадигм (роботи Т. Milewski). З’явилися розробки з лінгвістичного аналізу семантики напрямку руху (праці О. І. Смирницького та ін.).

Репрезентації простору, часу й особи окремо досліджено в численних працях науковців, як лексико-граматичні класи слів (М. А. Стерніна, І. В. Цветкова, К. Heger, F. Pasierbsky). Отже, поступово сформувалася частиномовна мережа РОР, хоча сама номінація як така до аналізу не залучалася.

Іншим аспектом дослідження РОР стало їх структурне впорядкування в межах мовної системи, що певним чином зумовлене інтеграційними процесами в суспільстві та науці (див. праці П. Н. Донець). Загальні теоретичні розробки з лексикології та семантики покладено в основу досліджень лексичної семантики простору й часу, меншою мірою – особи. Підтверджено, що семантична структура локативів ґрунтується на частиномовній семантиці, як справедливо вказують у своїх працях Г. Г. Почепцов та його послідовники. Спостереження лексико-семантичних і функціонально-граматичних особливостей просторових, часових й особових ідентифікаторів мови дало підставу структурувати їх у вигляді лексико-семантичних полів і ФСП (за О. В. Бондарком [1], М. А. Хмелевською [7, с. 50–54] та ін.). Установлено, що семантичне поле вказування має стандартну сегментно-ярусну структуру «ядро – периферія» [7], а межі далекої периферії полів розгалужені за рахунок семантичної перехідності й полісемантичності складників семантичного поля [6]. Просторові та часові РОР спроможні змінювати свою семантику контекстуально [1]. Репрезентування просторових, часових й особових ідентифікаторів у вигляді поля уможливило дослідження способів їх експлікації щодо простору, часу та просторово-часових відношень (Л. Б. Карпенко, О. Лазарович, І. В. Цветкова, С. А. Чалабян, В. Е. Шерер й ін.); займенникові опозиції (на матеріалі англійської мови), опрацьовано Д. А. Штеллінгом; словотвірний потенціал, розроблено О. М. Шевчук; просторовий компонент у структурі значення прийменників (праці С. Р. Бабушко, О. В. Василенко, В. В. Гуревич та ін.), категорійний простір локативних і темпоральних прислівників (див. розробки М. В. Бадхен, Є. Г. Веденової, Дж. Грінберга та ін.), прикметників (О. М. Шевчук й ін.).

Аналіз способів репрезентування просторової, часової та особової семантики (див. праці Ю. С. Степанова, І. С. Шевченко, В. М. Телії, Т. Д. Урнакової й ін.) дав змогу поглибити методику лінгвістичних досліджень, на що вказують Н. Д. Арутюнова, О. В. Падучева, М. А. Бородіна, О. М. Пешковський, та визначити типи відповідних номінацій (праці С. Сятковського, Ю. С. Степанова, С. Г. Шафікова й ін.). Критерії та принципи диференціації аналізованої семантики, визначені С. Сятковським, С. І. Тереховою, Г. А. Шамовою та ін., сприяли встановленню типових і специфічних рис РОР у кожній із розвинених мов (праці З. Д. Попової, С. Рахімова, Т. Д. Урнакової, М. Д. Фридман, М. А. Хмелевської та ін.) і підтвердити їх універсальний статус, визначений У. Вейнрейхом та

С. Ульманом, універсальні форми й категорії в антропологічній перспективі (праці Ч. Ф. Хоккета, Н. Ю. Шведової та ін.). Це дало змогу відтворити просторові, часові й особові фрагменти (дослідження А. Вежбицької, О. Г. Почепцова, Ж. П. Соколовської, Н. І. Сукаленко, О. Д. Шмельова та ін.), розглянути національно-специфічне в способах мислення й мовних картинах світу (дослідження М. П. Кочергана, О. О. Тараненка, В. М. Манакіна, Є. В. Терехової та ін.), визначити типологічні характеристики мисленнєвих і мовних категорій (праці В. Г. Гака, С. Д. Кацнельсона, В. К. Щербіна, Г. М. Яворської, W. Goodenargh, W. Nemzer, E. H. Raidt), принципи й типи міжмовних відношень (дослідження В. М. Манакіна, С. В. Семчинського та ін.).

Важливий крок у розвитку поліпарадигмального підходу обґрунтування емоційного дейксису на основі поєднання семантичного й психолінгвістичного підходів (праці В. В. Жури) і соціального дейксису (розробки Е. Бенвеніста та Т. Bhattacharya), інших типів референції. Зокрема, С. Левінзон розрізняє абсолютну, відносну й «справжню» (intrinsic) референцію [8], у розвитку яких убагацькується збільшення егоцентризму (G. Felhosi), а в деяких мовах – наявність референції мовця до себе (D. Weiss).

Отже, спираючись на попередні наукові студії, термін *референція* у вузькому розумінні номінує співвідношення, указування, яке відсилає до референта та виражається не лише іменами, а й адвербіалізованими словосполученнями та займенниковими словами [2, с. 466]. При цьому референцію потрібно відрізнити від *референтності*, тобто якості невказівних номінацій (переважно іменникових, прикметникових та ін.), які відсилають безпосередньо до референта. У широкому розумінні термін *референція* вживається для позначення будь-яких указівних відношень (указувань-відсилань, віднесеності актуалізованих у мовленні номінацій до об'єктів навколишньої дійсності) у мові (дейктичних, анафоричних, власне референційних та ін.) [2, с. 411–412]). В. Г. Пасинок ототожнює інформативну й референційну функції, уважаючи мову поліфункціональною знаковою системою [4, с. 9–12]. Проте інформативність не тотожна референційності, оскільки не є тотожними номінативна та вказівна функції мови.

Розвиток когнітивної науки, формування когнітивно-комунікативного напрямку, визначення вимог до когнітивного підходу в мовознавстві, диференційних ознак когнітивістики (інтердисциплінарності, експланаторності, функціоналізму, антропологізму, етнокультурної спрямованості (див. праці О. С. Кубрякової, G. Lakoff, I. Lakatos, R. S. Jackendoff й ін.) є свідченням її поліпарадигмальності як інтегрованої наукової галузі, що спирається на багатоаспектний міждисциплінарний досвід (тобто поліпарадигмальність у гносеології). Поступово формується концептуально-семантичний напрям мовознавства (праці Ф. М. Березіна, С. А. Жаботинської), у якому поняття та концепти (точні дефініції понять) розглядаються як типові вияви людської ментальності (роботи R. Jackendoff, G. Lakoff), як конкретні факти національної культури (розробки В. Аврамової, В. Н. Агеєва, А. С. Білої й ін.). Концепти (у тому числі соціальні) диференціюються як системи кодів сучасного соціуму, серед яких виділяються універсальні та національно-специфічні (за В. Аврамовою й А. С. Білою), домінантні (основні) та недомінантні (С. М. Прохорова). Спосіб структурування концептів і на сьогодні залишається дискусійним питанням когнітивістики та концептуально-семантичного підходу в мовознавстві, особливо щодо його визначення, аспектів дослідження й структури. У концептуальних РОР універсальний зміст може бути представлений повністю або нівелюватися на національно-культурній, професійній, віковій чи іншій основі. Такий підхід пропонується й у нашій роботі.

Когнітивний напрям відразу ж набув актуальності для дослідження просторових і часових репрезентацій (К. Ehrlich, Н. Р. Grice, Р. Grundey, К. Heger, Е. М. Segal), у тому числі й на матеріалі художніх текстів (Ю. Ф. Воропаєв, Л. П. Иванова, А. Ф. Папіна), діалектів та гендеролектів (О. Т. Йокояма, В. Зайцева), репрезентацій суб'єктивності, присвійності, детермінативності (розробки С. Я. Гельберга, С. О. Крилова, Г. Я. Назаревич, О. С. Яковлевої й ін.). Аналізуючи референційну та інші функції детермінантів за допомогою фреймового аналізу, встановлено, що їхні функції (когнітивно-дискурсивна, системно-мовна, комунікативна, референційна, дейктична) підпорядковані когнітивній функції (О. В. Мосієнко). Пропозиції, які асоціюються з дейксисом, підпорядковуються певним когнітивним правилам, які формулюються емпірично (О. Т. Йокояма). Існують також спроби моделювання людини-мовця (І. С. Лісоўская), проте недостатньо розробленим залишається вивчення особових РОР у межах цього підходу.

Сформульовані постулати когнітивної семантики (С. О. Крилов, О. С. Кубрякова, R. Jackendoff, G. Lakoff) фактично стали своєрідними «законами транснаціональної логіки» та аксіомами міжнаціональної культури, важливими для поліпарадигмального зіставного аналізу, оскільки вони зосереджені на типових міжнаціональних і міжкультурних виявах (С. Я. Гельберг); на нерелевантності протистав-

лення лінгвістичних й інших наукових знань, численності відтворення когнітивних структур у мові та їх семантичному описі (Є. В. Бондаренко й ін.). Зазначені аспекти стали основою для розроблення контрастивних аспектів когнітивної ономазіології, визначення типів когнітивно-ономазіологічних відповідників (ономазіологічних лакун та ономазіологічних невідповідностей), типологізації «культурно-специфічних значень», «парціальних констант» (стабільних угруповань із різними ознаками) і для створення типології міжкультурної комунікації. Їх ураховано у встановленні змісту й меж прагматики, типів мовленнєвих актів (див. праці R. D. Jr. Van Valin, R. S. Tomlin та ін.) і мовленнєвої діяльності в цілому, параметри яких обмежуються просторовою й часовою ситуацією та особовою віднесеністю. Фактор адресата визнається таким, що не може бути усуненим у більшості типів комунікативних актів (І. О. Лисичкіна). Визначено також категорію суб'єкта, яка стає центральною в прагматичних дослідженнях (праці Н. Д. Арутюнової, Т. В. Горошко, Б. О. Серебреннікова, А. А. Уфімцевої, С. В. Шерстобітова) та її типи (роботи О. Н. Грішиної, О. В. Ємельянової, О. Я. Толочко); вивчається категорія адресанта як фактора риторичної стратегії тексту (Ю. А. Васік), типологія адресантів (М. С. Козирева).

У 80–90-х рр. ХХ ст. просторові, часові й особові РОР досліджувалися в комунікативно-прагматичному, логіко-референційному, психолінгвістичному, структурно-семантичному, семантико-стилістичному та зіставному аспектах (О. Г. Почепцов, Г. А. Шамова). Більшість досліджень спрямовано на аналіз дійсних ознак простору й часу. Важливим фактором для подальших прагматичних досліджень є визначення прагматичних правил як умов, що залежать від соціального статусу комунікантів, типу ситуації говоріння, типу тексту та комунікативної констеляції (праці В. В. Вракіної), адже нехтування комунікативною адекватністю, яку вони регламентують, спричиняє порушення параметрів комунікації (вони задаються помилково), що породжує комунікативні невдачі й бар'єри.

На сьогодні система РОР залишалася поза цілеспрямованою увагою мовознавців, хоча сам метод координат застосовувався з часів Р. Декарта. Попередні розробки здебільшого зосереджені окремо на аналізі локативних (див. праці М. В. Бадхен, Є. В. Плехатої та ін.), часових (С. Р. Бабушко, С. А. Чалабян й ін.), особових (Н. Г. Кірвалідзе) і часово-просторових (С. Р. Бабушко, А. В. Єрахтін) відношень у мові, моделюванні просторових та часових координат, протяжності, систем їхніх лексичних або функціональних репрезентацій, специфіці як складників семантичних полів (В. Л. Ібрагімова, Т. Нгуен Нгог, С. Рахімов й ін.), як репрезентацій категорій дейксису, анафори та референції окремо й у їх співвідношенні (праці Н. Г. Кірвалідзе, І. Г. Кошевої, О. Д. Кошелева, Д. О. Меленчука та ін.), також їхніх прагмасемантичних особливостей. У деяких дослідженнях розкрито окремі параметри системи орієнтирів у мові (А. В. Науменко, С. О. Крилов, О. В. Падучева й ін.), фреймове моделювання місцеположення та часоположення в дусі прототипної семантики (Арістотель, Н. Д. Арутюнова, С. А. Жаботинська), але вони не надають повної характеристики РОР (когнітивні основи поля РОР залишалися, зазвичай, поза науковими інтересами). Проведені дослідження здебільшого спираються на матеріали однієї мови. Отже, чимало наукових праць щодо загальної характеристики референції ґрунтуються на матеріалі розвинених мов (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, К. Bühler, J. Lyons та ін.), але одержані дані потребують подальшого її осмислення.

Міждисциплінарний підхід, поширений у наукових дослідженнях другої половини ХХ ст., дав змогу залучити найновіші методи, методики й методологію суміжних наукових знань для проведення лінгвістичного аналізу. Фактично це виразилось у використанні позамовних наукових знань як фонових, допоміжних. Провідними стають антропологічний, когнітивний і прагматичний напрями лінгвістики. З іншого боку, це уможливило поновлення розробок із математичної лінгвістики, перегляд лінгвофілософських парадигм, поширення гендерного аналізу мовного матеріалу як своєрідного вияву особових відносин і комунікативної поведінки носіїв мов, пов'язаного із психолінгвістичними характеристиками мовної особистості (Н. Д. Борисенко, Т. В. Горошко, Д. В. Гудков, А. К. Смольська), визначення факторів впливу на формування індивідуальних понять, особливо персонального когнітивного впливу, референційної прозорості / непрозорості висловлення (Л. А. Дьоміна), дослідження етнолінгвістичних особливостей часу, темпорального компонента інтонації діалектної мови (О. Я. Присяжнюк), культурологічних основ формування просторових, часових, особових та інших понять / концептів (праці В. І. Карасік, О. В. Мітіної й ін.), визначення серед них національно-маркованих РОР, розгляд суміжних з указуванням категорії та семантичних полів, зокрема ФСП початковості, референцію висловлень гіпотетичної модальності, механізмів усунення референційного конфлікту (С. Д. Качнельсон), співвідношення референції та номінації (Н. В. Белова, М. Г. Селєзньов, Ю. С. Степанов), категорію суб'єктивної модальності (В. М. Ткачук), минулого часу, майбутнього, особливості топонімів й інших власних назв локативної семантики (С. Б. Веселовський, О. Л. Доброхотов, С. О. Крилов та ін.), дослідження вияву абстрактного імені в індивідуальній свідомості, засобів вираження напряму дії вгору (Л. С. Кошкар'єва), дієслів динамічної просторової локалізованості (М. В. Бадхен, В. Л. Ібрагімова,

В. В. Іваницький), установлення типів неозначеного суб'єкта-діяча та початок комплексних досліджень категоризації простору й часу (В. Г. Гак, В. К. Карнаух, Н. С. Карасюк, Н. В. Курикова та ін.); поліпарадигмального підходу в онтології, тобто до аналізу лінгвістичного матеріалу, адже це комплексний підхід, який передбачає інтегроване використання системи прагматичних, семантичних, інтерпретативних, трансформаційних й інших процедур у взаємозв'язку «при вивченні багатопланового феномену дискурсивного семіозису» (Дж. Уитроу).

У подальших наукових пошуках стало можливим розвинути основні положення теорії Ф. де Соссюра про системність мови, можливість її синхронічного та діахронічного опису, його трихотомію «мова – мовлення – мовленнєва діяльність» у напрямі опису й диференціації концептуальних, мовних та асоціативних РОР крізь призму мовних й інших наукових знань.

Структуризація фактичного матеріалу у вигляді семантичних полів як фрагментів національних мовних картин світу, обрання лексичних і граматичних РОР предметом зіставного аналізу є основними, «базисними» чинниками сучасного поліпарадигмального дослідження мовного матеріалу. Його «надбудовою» є ідеї когнітивістики, лінгвофілософії, особливо синергетики, герменевтики та психолінгвістики. Сутність пропонованої методики поліпарадигмального дослідження полягає у взаємовизначенні й дослідженні взаємозв'язків концептуального / логіко-поняттєвого, мовного (функціонально-семантичного та лексико-граматичного) й асоціативного аналізу, у якому рівень понять визначає структуру репрезентації аналізованого матеріалу за умови його універсальності (Є. Н. Образцова, А. Lemarchal, пор.: Л. М. Мінкін, навпаки, зазначає, що концептуальна система є багатшою й різноманітнішою за семантичну; концепт вербалізується лише за умови, що він має значення для суспільства [3, с. 181]). На необхідності перевіряти результати системно-структурних досліджень за допомогою психолінгвістичних експериментів наголошує також Г. А. Мартинович та ін. Аналіз асоціацій стає фоном для аналізу РОР і дає змогу підтвердити певні тенденції його усвідомлення. Отже, аналіз мовного матеріалу відбувається в декількох аспектах та на різних мовних рівнях.

Поліпарадигмальний підхід передбачає комплексне багаторівневе дослідження мовних парадигм РОР, яке охоплює концептуальний (логіко-семантичний), функціонально-семантичний, лексико-граматичний і психолінгвістичний аспекти аналізу з долученням мовних даних, здобутих за посередництва застосування міждисциплінарного підходу. У процесі дослідження застосовано таку процедуру аналізу: спочатку визначено референцію в широкому та вузькому розумінні, окреслено коло РОР, спроектовано схему концептуального наповнення й членування системи РОР. На етапі концептуального членування простору РОР залучено дані міждисциплінарного підходу, далі – установлено та вивчено в зіставному аспекті функціонально-семантичне й лексико-граматичне наповнення ФСП РОР у порівнюваних мовах, типологізовано їх. Останнім етапом роботи був психолінгвістичний аналіз (тобто вільний асоціативний експеримент, аналіз його результатів, їх зіставлення з даними асоціативних словників, залучених до роботи), який дав змогу чіткіше бачити контрасти в сприйнятті й розумінні РОР носіями зіставлюваних мов [6].

Як методика лінгвістичного дослідження, поліпарадигмальний підхід спроможний різнобічно та повноцінно визначити референцію і її репрезентації як мовні підсистеми, що реалізують цілісну інтегральну концепцію мови у співвідношенні національно-етнічних, соціальних, прагматичних, концептуально-семантичних й асоціативних особливостей і типових ознак мовних підсистем з урахуванням уже набутих і сучасних знань.

За типологічними критеріями порівнювані системи репрезентації орієнтаційної референції в українській, російській та англійській мовах класифіковані на: 1) системи з добре розвиненими відношеннями частиномовної омонімії, полісемії, поліфункціональності як наслідок порівняно незначного ступеня розвитку флективності й суфіксального словотворення (англійська мова); 2) системи з помірно розвиненими відношеннями частиномовної омонімії, полісемії, поліфункціональності (українська та російська мови) [6].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. РОР можуть досліджуватися поліпарадигмально в різних мовних парадигмах і категоріях: форми, змісту, корелятивності, рівнів, категорії впливу, означування, категорії мовлення й мислення. Такий підхід уможливує повноцінний, об'єктивний аналіз концептуальних, мовних та асоціативних РОР, особливо при зіставленні одноструктурних і різноструктурних мов.

Вивчення типологічних основ системи РОР ґрунтуються на синтезі мовних та позамовних парадигм. Пропонований у роботі поліпарадигмальний підхід як основа методики дослідження всебічно визначає місце РОР у структурі цілісної концепції природної мови, у співвідношенні етнічного, психологічного, комунікативного соціального й прагматичного. Поліпарадигмальне дослідження проводимо, залучаючи міждисциплінарний підхід для вияву додаткових, позамовних РОР на концептуальному, мовному й асоціативному рівнях лінгвістичного аналізу. Концептуальний аналіз при цьому узагальнює та

структурує досліджуваний матеріал; психолінгвістичний аналіз є фоном для віддзеркалення національної специфіки РОР.

Прототип сучасного поліпарадигмального підходу можна простежити й у науковій методології другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., у якій широко залучали міждисциплінарний підхід.

Подальші розробки аналізованого матеріалу в галузі лінгвістичної типології та загальної лінгвістики спрямовані на залучання інших типів указування, подібного мовного матеріалу до аналізу задля концептуалізації, семантизації, типологізації мовного й мовленнєвого матеріалу, що сприятиме удосконаленню когнітивних і семантичних теорій, теорії функціональної семантики, розвитку й складанню концептуальної та мовної картин світу тощо.

Джерела та література

1. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики / А. В. Бондарко – СПб. : СПбГУ, 2001. – 260 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / АН СРСР, Ин-т языкознания ; гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
3. Минкин Л. М. Концепт в зеркале языка и речи / Л. М. Минкин // Ювілейні четверті Каразинські читання, присвячені 200-річчю ХНУ «Людина. Мова. Комунікація» : наук.-метод. конф., листоп. 2004 р. – Х., 2004. – С. 180–182.
4. Пасинок В. Г. Мовна і концептуальна модель світу / В. Г. Пасинок // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Серія «Романо-германська філологія». – 2003. – № 586. – С. 101–104.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
6. Терехова С. І. Референція в системі орієнтаційних репрезентацій української, російської та англійської мов (поліпарадигмальне дослідження) : дис. ... д-ра філол. наук / 10.02.17. / С. І. Терехова. – К., 2012. – 534 с.
7. Хмелевская М. А. Функционально-семантическое поле дейксиса в современном английском языке / М. А. Хмелевская // Вестник СПбГУ. – Серия «Язык, литература, история». – 1993. – № 4. – С. 50–54.
8. Levinson S. C. Frames of Reference and Molyneux's question : Crosslinguistic evidence / S. C. Levinson // Language and Space. – Cambridge : Mass, the MIT Press, 1996 [Electronic resource]. – Mode of access : www.yahoo.com/search/Levinson1996/

Терехова Светлана. Истоки полипарадигмального исследования ориентационной референции в современной лингвистике. В статье проанализированы репрезентации ориентационной референции в украинском, русском и английском языках. Исследование проведено на уровне концептов (понятий), собственно языковых единиц и ассоциаций в рамках полипарадигмального подхода. Рассмотрены истоки формирования полипарадигмального подхода в лингвистике.

Полипарадигмальный подход предполагает комплексное многоуровневое исследование языковых парадигм репрезентаций ориентационной референции, которое охватывает концептуальный (логико-семантический), функционально-семантический, лексико-грамматический и психолінгвістический аспекты анализа с привлечением языковых данных, полученных посредством дополнительного применения междисциплинарного подхода.

Методика полипарадигмального подхода, предложенная автором для исследования экстралингвистических и лингвистических характеристик системы репрезентаций ориентационной референции, позволила проецировать исследование на дополнительные понятийный и ассоциативный уровни анализа, что, в свою очередь, отобразило особенности осознания репрезентаций референции в их алломорфных и изоморфных характеристиках носителями сопоставляемых языков.

Ключевые слова: референция, номинация, полипарадигмальный подход, антропоцентризм, функционально-семантическое поле.

Terekhova Svitlana. Sources of Multy-Paradigmal Investigation of Orientational Reference in Modern Linguistics. The article is devoted to the development of contrastive study of the system of representations of orientational reference in Ukrainian, Russian and English in frames of multy-paradigmal approach.

Multy-paradigmal approach introduced in this research provides complex investigation of lingual paradigms of orientational reference representations in the contrasted languages. It includes conceptual (logic and semantic) analyses, functional and semantic analyses, lexical and grammatical analyses, as well as psycholinguistic aspects of analyses (free associative experiment). It also implements additional data as a result of usage of inter-disciplinary approach in the research.

The above mentioned multy-paradigmal approach allowed to additionally employing inclusion notional and associative analysis, which highlighted the way native speakers of the contrasted languages conceptualize representations of orientational reference in their typical and specific features.

Key words: reference, nomination, multy-paradigmal approach, antropocentrism, functional-semantic field.

Стаття надійшла до редколегії
25.03.2016 р.